
NYTT OM RUNER

Meldingsblad om runeforskning

Nr. 16

2001 (publ. 2003)

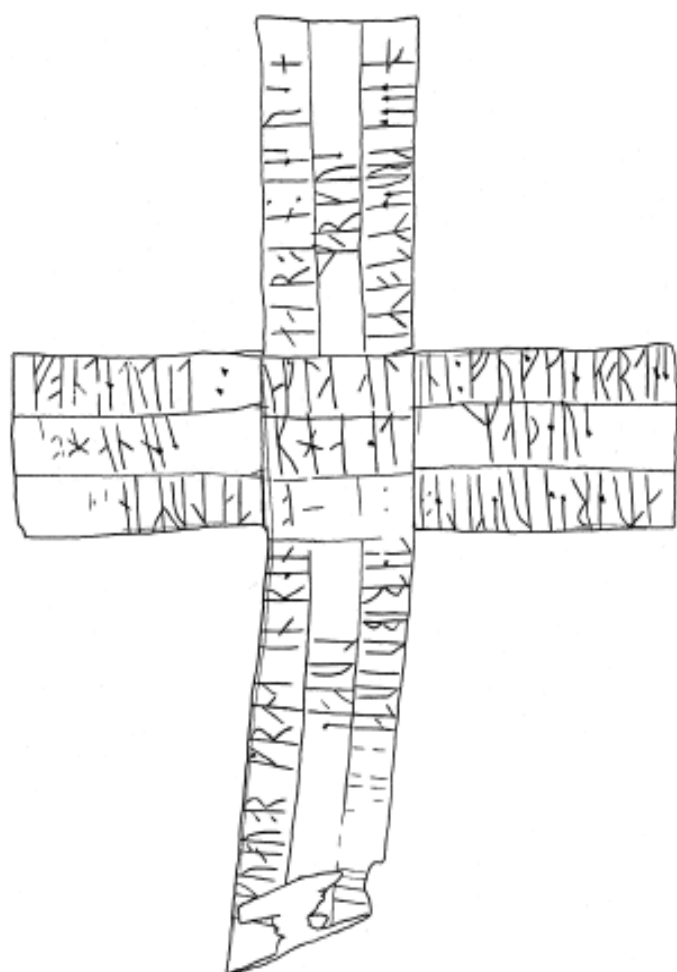
ISSN 0801-3756

A362 SANDE BLYKORS

Under utgraving av to gravhauger på Skiljaberget på gården Sande i Sola kommune, Rogaland, ble det funnet et korsformet blyblekk med runer. (Utgravningen og korset er presentert i *Frå haug ok heiðni* 2000.4, henholdsvis s. 3–7 (spes. 5–6) “Feltsesongen 2000” av Olle Hemdorff og s. 18–26 “Sensasjonelt funn på feil sted! Nytt funn av kristent runekors i hedensk gravhaug på Sande i Sola” av Helge Sørheim.) Korset ble funnet på bunnen i utkanten av den ene haugen, som inneholdt to gravlegginger – én fra romertid og én fra merovingertid. Korset er 109 mm høyt og 83 mm bredt, og blekket er noen få mm tykt. Bredden på korsarmene er 19–20 mm. Runene er 5–7 mm høye.

Innskriften kan deles i tre. Innskrift 1 løper rundt korset, hele veien fra venstre mot høyre i ytterste linje slik at toppen av runene står mot ytterkanten av korset. Innskriften begynner øverst i høyre linje på øverste korsarm og ender øverst i venstre linje på samme korsarm. Innskrift 2 er fordelt på midtlinjene på hver av de fire korsarmene, 2a fra venstre mot høyre på venstre arm, 2b nedenfra og oppover på øvre arm, 2c fra venstre mot høyre på høyre arm og 2d ovenfra og nedover på nedre arm. Innskrift 3 går over de tre horisontale linjene på korsets midtparti. Innskriftene translittereres som følger:

1 a) (r. 1–14) + esse krusem tomi	2 a) ?ōhannes
b) (r. 15–27) ni:fugite p̄artes	b) m̄arkus
c) (r. 28–41) at̄uerse uisit leō	c) mapeus
d) (r. 42–60) tet̄ribu iuta ?????—????(—)	d) lukas
e) (r. 61–74) kuaŋuōr gr̄ana in pen	
f) (r. 75–83) talum in ??—	3 a) ?āgla al
g) (r. 84–92) fontetutit :	b) pha et
h) (r. 93–102) aaron:iesus +	c) o + ?:

Til lesningen er følgende å bemerke. Generelt kan sies at kvister og punkteringer er avsatt upresist en del steder, noe som ikke er overraskende med så små runer. Korset som innleder linje 1a, har en skade, som framstår som en kvist fra midten av vertikalen og oppover til venstre. Et vertikalt riss til venstre for første rune i 1b, n, er rester etter en lett opptrukket rammelinje. Kvisten nedover mot venstre fra toppen av rune 21 krysser foregående stav, men det er ingen tvil om lesningen av 20–21 som *it*. Kun nedre avslutning av de to *o*-kvistene

på siste rune i linje 1c er synlige, men det er trykt bly ned i stavrisset der nedre kvist naturlig skulle ha vært forbundet med staven. Siste del av linje 1d er svært forvitret og 52–56 er kun rester av staver. Deretter følger et parti der ingen runerester kan bestemmes og til slutt står fire staver (57–60) skadet i toppene ved at et stykke av kanten er brukket av. Den andre av disse stavene (58) har en svak krumning mot den første øverst slik at disse to muligens kan oppfattes som bistav og hovedstav til en *u*-rune. Nederste del av nedre korsarm er skadet og en blekkflik er brettet tilbake over innskriftsflaten og begynnelsen av linje 1e. I begynnelsen av denne linjen og delvis dekt av blekkflien skimtes et riss som fortsetter inn under fliken og krysser nedre rammelinje. Dette er antagelig en avsluttende rammelinje nederst på korsarmen, tilsvarende den som finnes på runekorset fra Madla (N248). Rune 61 *k* er delvis dekt av blekkflien, men kan ses under den. I rune 64 *tū* er *t*-kvisten avsatt langt fra staven og helt inntil foregående rune. Runene 80–81 i linje 1f kan leses sikkert som *in*. Den gjenstående delen av linjen er skadet eller

bortradert og kun to staver, og muligens et punkt, kan ses. I linje 1g er rune 86 **ṅ** skadet i nedre del av staven og kvisten er svak, men sikker.

I linje 2a er et lite riss diagonalt nedover mot høyre, til venstre for første stavrest. Risset er trolig tilfeldig. Av o-runen kan begge kvistene skimtes og midtpartiet av staven. Av h-runen kan begge tverrkvistene skimtes og øvre del av staven. Kvisten på den andre n-runen krysser staven og løper helt bort til punktet på etterfølgende e-rune.

I linje 3a er første stav antagelig å oppfatte som en feilristning, der risteren har oppdaget at plassen til å avsette **a**-kvisten på venstre side av staven var for liten og har i stedet laget en binderune **āg**. Etter o-runen i linje 3c er et horisontalt riss som antagelig er rest etter et kors. Ved enden av linjen er enda en stav etterfulgt av et dobbelpunkt.

Profilen av ristningssporene i runer og rammelinjer sammen med formen av punkteringene tilsier at innskriften i sin helhet er risset med en spiss kniv med flat rygg.

I det meste er blykorset fra Sande svært likt blykorset fra Madla kirke (N248). Oppdelingen av korset i linjer og innskriftenes orientering og fordeling i disse linjene er den samme. Tekstene er også i hovedsak den samme. Innskrift 1 på Sande-korset innledes med de to første strofer av *Ecce crucem*-antifonen, og fortsettelsen er hentet fra diktet *Deus Pater piissime*. Som Lilli Gjerløw har påpekt for Madla-korset ("*Deus Pater piissime* og blykorsene fra Stavanger bispedømme" i *Stavanger Museum, Årbok* 1954 (1955), 85–109), er tekstbiten som er hentet fra *Deus Pater piissime*, noe korrumpert av misforståelser; tilsvarende også for Sande-korsets innskrift, der *quatuor grana in pentalum* skal være (vers 167) *quatuor gramis in pectalon* "fire bokstaver i panneplaten" og *in ... fonte tutit Aaron* skal være (vers 165) *quod fronte tulit Aaron* "som Aron bar på sin panne". Det skadede partiet i slutten av linje 1d samsvarer i rune-restenes distribusjon og i enkelte av runeformene (jf. 57–58 som mulig hoved- og bistav for **u**) med Madla-korsets **ratiks tautit**. Partiet på Sande-korset kan derfor, med stor sikkerhet, rekonstrueres tilsvarende.

Med disse rettelsene kan teksten i innskrift 1 rekonstrueres og oversettes som følger: *Ecce crucem Domini, fugite partes adverse. Vicit leo de tribu Juda, [radix David]. Quatuor [gramis] in [pectalon, quod] f[r]onte tu[l]it Aaron. Jesus.* "Se Herrens kors – flykt, fiendlige makter! Seiret har løven av Juda stamme, [Davids rotskudd]. Fire bokstaver på

panneplaten, som Aron bar på sin panne. Jesus.” (Madla-korset har “Jesus Kristus”.) Innskrift 2 er evangelistenes navn fordelt på hver av de fire korsarmene: *Johannes, Marcus, Matheus, Lucas*. Og den tredje innskriften er forkortelsen og trylleordet *AGLA* og gudsbetegnelsen *Alpha et o[mega]*. I denne siste delen skiller Sande-korset seg noe fra Madla-korset ved at Madla-korset har gudsbetegnelsen *Tetragrammaton* i stedet for *AGLA*.

Alt tilsier at de to blykorsene står i nær tilknytning til hverandre. Begge innskrifter har ordskille ved mellomrom – Madla noe mer markert enn Sande – og det er brukt skilletegn (dobbeltpunkt; Madla har også trippel- og enkeltpunkt) enkelte steder. I Sande-innskriften forekommer ikke punktert *t*, og den eneste antatte punkteringen av *t* i Madla-innskriften må avskrives som øverste av to punkt i et ordskilletegn. Med hensyn til latinsk *c* er det en liten forskjell mellom de to korsene. Sande har *s* i alle posisjoner foran fremre vokal, mens Madla har *c* i disse posisjonene (Sande: **krusem**, **uisit**; Madla: **kruce**m, **uicit**; formen *esse*, som forekommer i begge innskriftene, faller utenom i så henseende, da denne kan skyldes særegen uttale eller etablert skrivemåte). Foran konsonant og ikke-fremre vokal er *k* konsekvent brukt for *c* i begge innskrifter. Flere av misforståelsene av den latinske grunnteksten er de samme i begge innskriftene. Dette gjelder *grana* (av *granum* n. ‘korn’) for *gramis*, **pentalum** (?) for *pectalon*, og *fonte* (av *fons* m. ‘kilde’) for *fronte*. De to korsene må være produsert i samme miljø, om ikke av samme hånd.

Tilknytningen til Madla-korset, som er datert på stilhistorisk grunnlag, tilsier en datering for Sande-korset til seint 1200- til tidlig 1300-tall.